
V. ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 334

КООПЕРАТИВНІ ВИДАННЯ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗШИРЕННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ТА ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕЛЯНСЬКИХ І ПОМІЩИЦЬКИХ ГОСПОДАСТВ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)

О. П. Панченко

Аграрний сектор сучасної України упродовж тривалого часу знаходиться у процесі реформування. Проте, як свідчить багаторічний досвід реформ, змін у відносинах власності на землю та трансформації традиційних для радянської економіки форм господарювання на нові, ринкові, виявилось недостатньо для його модернізації. Однією з основних причин такої ситуації є неготовність переважної більшості безпосередніх учасників реформаційних процесів – дрібних сільгоспвиробників успішно діяти у нових умовах. Адже поряд із фінансовими проблемами гостро стоїть проблема ефективного використання наявних ресурсів і потенціалу приватного господарства. При цьому брак спеціальних знань і необхідної інформації у селян-товаровиробників і фермерів унеможливає економічно грамотне ведення сільськогосподарського виробництва і вигідний збут вирощеної продукції.

Вплинути на процес вирішення названих проблем і прискорити модернізацію дрібногосподарства, можна завдяки активній пропаганді кращого вітчизняного та зару-

біжного досвіду за допомогою засобів масової інформації, передусім спеціалізованих періодичних видань і літератури науково-методичного характеру. Переконливим свідченням ефективності названих інформаційних засобів щодо поширення знань про переваги кооперативних організацій, а також прогресивні форми й методи організації і ведення сільського господарства може бути узагальнений вітчизняний досвід кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Оцінюючи ступінь відображення у сучасній історико-економічній літературі ролі кооперативних видань кінця ХІХ – початку ХХ ст. як універсального й ефективного джерела інформації господарського характеру, слід зазначити, що в опублікованих працях вітчизняних дослідників дано лише загальну позитивну оцінку названих видань. Такий акцент зроблено у працях М. В. Алімана, О. П. Анікіної, В. А. Вергунова, Т. С. Гринівського, А. О. Пантелеймоненка, Г. Я. Рудого та інших [2, 3, 5, 17, 18, 25]. Сьогодні у історико-економічній літературі не існує узагальнюючих праць, присвячених становленню вітчизня-

них кооперативних видань кінця XIX – початку XX ст. і їхньої ролі у процесі модернізації аграрного сектору України. Ця обставина й обумовлює необхідність подальших наукових досліджень названої проблеми.

Метою статті є відображення ролі кооперативних видань кінця XIX – початку XX ст. як засобу інформаційного забезпечення процесу розширення ресурсної бази й ефективної організації селянських і поміщицьких господарств Лівобережної України.

Основними методами цього дослідження стали ретроспективний аналіз досвіду і синтез

інформації опублікованих у вітчизняних кооперативних виданнях дорадянського періоду.

Серед широкого спектра «потрібних знань», якими забезпечували своїх читачів кооперативні періодичні видання кінця XIX – початку XX ст., була і найрізноманітніша інформація, спрямована на підвищення ефективності організації «приватновласницьких господарств сільського населення» – підприємливих поміщиків і селян різного рівня заможності [1, с. 63]. Вивчення широкого спектра такої інформації, опублікованої у кооперативній періодиці, дає підстави виділити п'ять основних тематичних напрямів (рис. 1).

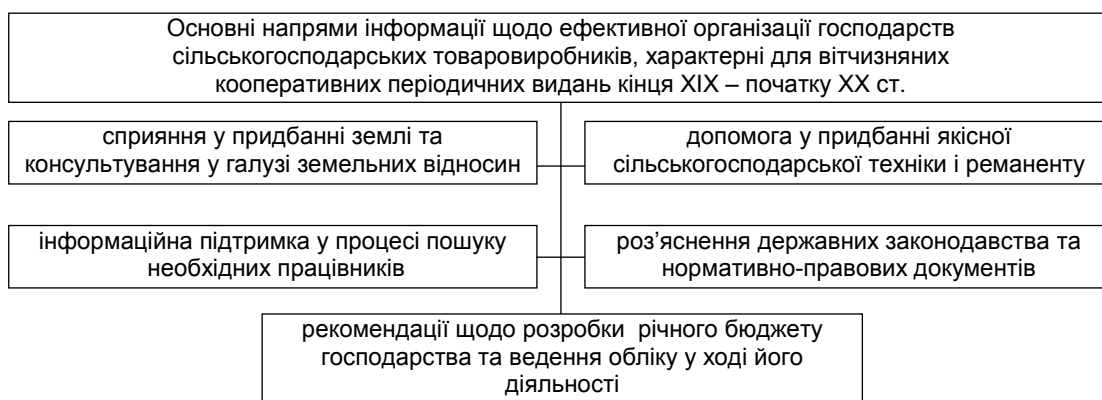

Рис. 1. Основні напрями інформації щодо ефективної організації господарств сільськогосподарських товаровиробників, характерні для вітчизняних кооперативних періодичних видань кінця XIX – початку XX ст.

Вказані напрями опублікованої «важливої інформації» щодо забезпечення ефективної організації приватних селянських і поміщицьких господарств яскраво свідчать про комплексний підхід редакцій кооперативних періодичних видань до інформаційної підтримки. Адже для будь-якого ринково-орієнтованого господарства аграрного сектора, незалежно

від його розмірів або періоду існування, є життєво важливим вирішення основного кола питань, що стоять у цілком закономірному ланцюгу (рис. 2). При цьому слід зауважити, що кооперативна періодика кінця XIX – початку XX ст. подавала інформацію, актуальну для сільськогосподарських товаровиробників усіх категорій.

Рис. 2. «Ланцюг» основного кола питань, обов'язкових для вирішення для ефективного функціонування господарств сільськогосподарських товаровиробників

Розглянемо детальніше основні підходи вітчизняних кооперативних видань щодо інформаційної підтримки процесу формування ресурсної бази та ефективної організації ві-

тчизняних селянських і поміщицьких господарств кінця XIX – початку XX ст. Як свідчить проведений аналіз, питання розвитку окремого господарства були актуальними

для тогочасних читачів. Тому саме їм видавці кооперативної періодики надавали особливого значення.

Очевидно, що першочерговим для будь-якого сільськогосподарського товаровиробника орна земля відігравала особливе значення, а для більшості селян чи не єдиним засобом отримання доходу. З цього приводу співробітник Полтавського губернського земства М. О. Обер-Таллер зазначав: «Все життя селянина-хлібороба пов'язане з землею. У землі його благополуччя... Хліборобство його головне заняття, головне джерело його існування, і тому вся його увага зосереджена на землі...» [10, с. 5]. Саме тому більшість селян прагнула розширити розмір свого землеволодіння за рахунок придбання чи хоча б оренди «зайвої десятини». Враховуючи цю обставину, кооперативні періодичні видання вміщували чимало інформації «земельного характеру» – від лаконічних об'яв про продаж орної землі та бліцконсультацій щодо успадкування до детального опису процесу її придбання, у тому числі й через банківські установи, зокрема селянський поземельний банк. При цьому слід згадати і консультаційну допомогу при вирішенні земельних спорів.

Надаючи місце для розміщення оголошень про продаж землі, кооперативні періодичні видання таким чином сприяли розширенню земельної площі ринково-орієнтованих сільських хазяїв різного достатку. Так, у газетах і журналах кооперативних організацій можна було прочитати таку, або аналогічне оголошення: «Продаю орну землю, 160 дес. у Роменському повіті Засульської волості. На 14 версті від м. Ромни, по великій дорозі до м. Гадяча. Звертатися: м. Полтава, Фон-Вітте» [13, с. 374]. При цьому слід зауважити, що окремі поміщицькі землеволодіння продавалися частинами і були орієнтованими на селян.

Проте відсутність необхідної суми унеможлилювала купівлю землі без залучення позикових коштів, а самостійний пошук інформації про кредитні пропозиції потребував часу. Враховуючи, що названа проблема була надзвичайно актуальною для членів кооперативних організацій, кооперативні періодичні видання надавали у цьому питанні широку

підтримку. Видавці кооперативної періодики традиційно публікували інформацію про кредитну діяльність різноманітних фінансових установ, зокрема, дворянського та селянського земельних банків. Зі сторінок названих видань можна було дізнатись про умови, розміри, особливості кредитів сільськогосподарського призначення [6, с. 103].

З метою більш широкого інформування дрібних і середніх товаровиробників про кредитні можливості селянського банку, редакція журналу «Хуторянин» навіть підготувала спеціальний додаток у формі брошури під назвою «Крестьянский банк» (1910 р.). Ця брошура давала вичерпну відповідь на питання: «Які документи необхідно мати для придбання чи застави землі при сприянні селянського і які папери потрібно для цього складати» [8, с. 6]. Оперуючи такою вичерпною інформацією, селяни не тільки мали можливість скористатися, а й активно користувалися кредитами, передусім, селянського поземельного банку.

Крім цього, важливо згадати рубрику «Запитання і відповіді», традиційну для дорадянських кооперативних періодичних видань. Зауважимо, що вона була однією з найефективніших форм надання інформації на земельну тематику. Глибоке ознайомлення зі змістом, уміщених у кооперативних періодичних виданнях кінця XIX – початку XX ст. запитань і відповідей на них, дозволяє виділити окремі, найпопулярніші теми. Це, як зазначалося вище, прямі та побічні запитання щодо набуття права власності на землю сільськогосподарського призначення.

Так, нами встановлено, що у рубриці «Запитання і відповіді» журналу «Хуторянин» за 1898 р. було опубліковано широкий спектр питань «земельного характеру», наприклад: «продаж селянського наділу», «продаж окремими членами товариства землі, отриманої товариством за дарчим написом», «ліквідація черзполосиці», «захоплення землі за межею», «сплата боргу не викупленою землею», «спір про володіння не викупленою землею» тощо [27, с. 22].

Враховуючи той факт, що для модернізації господарств як дрібних, так і великих сільськогосподарських товаровиробників була

необхідна не тільки земля, але і якісна техніка та спеціальні механізми, періодичні видання кооперативних організацій Лівобережної України, передусім «Хуторянин» і «Южнорусская сельскохозяйственная газета» широко інформували своїх читачів про організації, де її можна було придбати [15, с. 9; 23, с. 16].

Велике значення для селян-товаровиробників мала роз'яснювальна робота кооперативних періодичних видань значення і переваг земських складів, орієнтованих на пропозицію якісної сільськогосподарської техніки і реманенту, як правило, за нижчими, ніж у торговельних фірм і приватних осіб цінами. Також значно вигіднішими були й умови розстрочки, пропоновані земськими складами. Такі склади, як правило, задовольняли потреби середнього, а особливо дрібного сільськогосподарського виробництва. Підтвердженням цьому є одна з невеликих заміток «Хуторянина» під назвою «Кому служат земские склады?» зазначалося: «Знаючи, наскільки тяжким ярмом лягають на дохід від землі необхідні знаряддя сільськогосподарського виробництва для бідніших селян, у порівнянні з більш багатими, ... земство встановлює для цих (необхідної техніки) знарядь більш пільгові умови розстрочки, щоб полегшити їх придбання для тієї частини виробників, яка умовами самого виробництва поставлена у менш вигідне становище» [7, с. 689].

Про прозорість діяльності місцевих земств у справі постачання через власні склади сільськогосподарської техніки свідчать факти про проведення її випробувань з метою підтвердження технічних характеристик задекларованих заводами-виробниками. А роль кооперативної періодики полягала в оприлюдненні результатів таких випробувань. Ілюстрацію такої роботи можуть бути замітки «Конкурс плугів» (1902 р.) та «Испытание рядовых селянок крестьянского типа» (1906 р.), опубліковані в «Южнорусской сельскохозяйственной газете». Важливим підсумком названих випробувань стала публікація отриманих результатів у названих кооперативних періодичних виданнях.

Розглядаючи питання інформаційної підтримки сільськогосподарських товаровироб-

ників у процесі придбання необхідної для їх господарств техніки та знарядь виробництва, не можна обминути ще один важливий аспект, а саме про надання кооперативними виданнями детальної інформації про її утримання, зберігання та ремонт. Ця проблема добре проілюстрована у статті «Об уходе и хранении сельскохозяйственных машин и орудий», яка була опублікована у «Календарі «Хуторянин» в 1915 р. [9, с. 42–45].

Поряд із необхідністю мати достатню кількість землі й технічних засобів виробництва актуальною для господарств сільськогосподарських товаровиробників різного рівня заможності була потреба у кваліфікованих «трудовах ресурсах». Тому кооперативні періодичні видання надавали допомогу поміщикам у пошуку знаючих працівників, а селянам – у підвищенні власних агроекономічних знань. Так, україною необхідною інформацією для підтримки ефективного розвитку поміщицьких «економій» стали традиційні блоки об'яви про пошук досвідченого керуючого, агронома чи іншого працівника [14, с. 149]. При цьому зауважимо, що кооперативні періодичні видання, як правило безкоштовно, публікували об'яви тих фахівців, хто шукав роботу у поміщицьких господарствах. Кооперативні газети й журнали були ефективним комунікаційним каналом у цьому питанні [15, с. 9]. Не був винятком і «Хуторянин». Його інформаційними послугами користувалися навіть вельможні особи. Так, за допомогою цього широковідомого у Російській імперії журналу князь В. С. Кочубей здійснював пошук керуючого для свого Аннівського маєтку [11, с. 555].

Проте далеко не всі сільськогосподарські виробники мали достатні фінансові можливості взяти на роботу висококваліфікованих працівників з відповідним досвідом практичної діяльності. Мабуть саме на хазяїв «середньої руки» було розраховане таке повідомлення: «Полтавська школа садівництва й городництва 1-го розряду пропонує панам-землевласникам... учнів, що закінчили у 1905 р. курс школи як практиканти» [12, с. 80]. Таким чином сільськогосподарські товаровиробники могли за невисоку плату на певний період часу, отримати спеціаліста з базовими

знаннями. А у разі бажання запропонувати йому постійну роботу.

Якщо більш заможні хазяїни мали фінансові можливості для залучення необхідних працівників, то селяни могли покладатися лише на свої власні сили і знання. Останніх, як правило, і не вистачало. Тому надзвичайно важливою для дрібних і середніх товаровиробників, які бажали організувати свої господарства найбільш ефективно, була інформація про проведення різноманітних «сільськогосподарських курсів для дорослого населення». З огляду на це, редактори кооперативних періодичних видань охоче розміщували на їх сторінках згадану вище інформацію. І таких прикладів можна навести безліч. Так, популярний кооперативний журнал «Селянин» Чернігівської сільськогосподарської асоціації («сельскохозяйственного общества») опублікував матеріал земського агронома Т. Л. Романенка про проведені у с. Бобруйках Остерської волості Чернігівської губ. курсів, що тривали з 20 до 31 січня 1913 р. За оцінками учасників, названі сільськогосподарські курси мали для них «неабияке значення» [24, с. 633]. При цьому зауважимо, що ознайомлення інших селян з подібною інформацією було підставою для звернення до місцевих земств або кооперативних організацій з клопотанням про проведення і у їх регіонах цінного для розвитку господарств навчання.

Кооперативна періодика відіграла важливу роль і щодо інформування своїх читачів про найновіші законодавчі акти й урядові нормативно-правові документи господарського характеру: циркуляри, розпорядження тощо. Так, неодноразово згадане харківське кооперативне видання «Южнорусская сельскохозяйственная газета» мало постійно діючу спеціальну рубрику «Урядові розпорядження і повідомлення», чернігівське «Селянин» – «Урядові розпорядження» [20, с. 3; 16, с. 1]. Така інформація суттєво допомагала сільським господарям вчасно реагувати на зміни у законодавстві та враховувати їх у своїй господарській діяльності [19, с. 51]. Крім цього, кооперативні періодичні видання традиційно публікували на своїх сторінках численні запитання юридичного характеру, щодо успад-

кування власності [22, с. 21], врегулювання господарських спорів тощо [4, с. 70].

Окремо слід зауважити, що кооперативні періодичні видання поряд із різноплановою інформацією, необхідною для ефективної організації одноосібного господарства, що вже була в центрі уваги селян-товаровиробників, висвітлюють додаткову, так би мовити, «важливу і перспективну». Таким чином, редактори кооперативних газет і журналів прагнули активізувати їх ринкову активність і бажання розвинути свої господарства, що було неможливим без аналізу результатів господарської діяльності і її планування на майбутній період.

Якщо для більшості прогресивних поміщицьких господарств на початку ХХ ст. облік і планування функціонування маєтку були вже, як правило, традиційними, то більшість селян, передусім дрібних, про переваги планування господарської діяльності не мали жодного уявлення. Враховуючи цю обставину, кооперативні організації, зокрема сільськогосподарські асоціації, докладали чимало зусиль, щоб змінити ситуацію на краще. При цьому перевіреним і ефективним інформаційно-просвітницьким каналом черговий раз стали кооперативні видання.

Передусім зауважимо, що окремі періодичні видання для цього мали навіть спеціальні постійно діючі рубрики. Наприклад, «Агрономический журнал», що видавався Харківською сільськогосподарською асоціацією («сельскохозяйственным обществом»), містив рубрику під назвою «Сільськогосподарська економія і організація дрібного господарства» [26, с. 152]. А редакція журналу «Хуторянин» у серії книг «Библиотека «Хуторянина»» та «Приложения к «Хуторянину»» видала дві роботи методичного характеру щодо підготовки бюджету селянського господарства та ведення обліку. Це книги «5 бюджетов крестьянских хозяйств с. Демяновки Полтавской губ., Хорольского уезда» (1903; р. автор – Л. В. Падалка) і «Счетоводство для мелких (крестьянских) хозяйств юга России» (1914 р.; автор – статистик Полтавського губернського земства М. О. Обер-Таллер). Обидві книги вважають доступністю викладу інформації та професійністю їх авторів.

Кооперативні періодичні видання не забували і про вміщення інформації щодо морального та матеріального стимулювання кращих сільськогосподарських товаровиробників. Особливо це було характерним у період реалізації століпінської аграрної реформи. Так, журнали «Хуторянин», «Селянин», «Южно-русская сельскохозяйственная газета» та інші періодично інформували своїх читачів з числа успішних сільських хазяїв всіх категорій – дрібних, середніх і великих сільськогосподарських товаровиробників про можливість отримання грошових нагород у формі «почесних премій» від Імператорської сільськогосподарської ради та інших державних установ, громадських і кооперативних організацій. При цьому слід зауважити, що у окремих випадках для дрібних товаровиробників із високим рівнем організації господарств встановлювалася преміальна сума не менша, ніж 300 крб. [21, с. 26]. Очевидно, що з її допомогою «відзначений» селянин міг суттєво підвищити рівень свого господарства.

Здійснений аналіз публікацій кооперативних видань кінця XIX – початку XX ст. дає підстави зробити висновок про те, що їх видавці докладали чимало зусиль, щоб досягти максимально ефекту щодо забезпечення сільськогосподарських товаровиробників всією необхідною інформацією для формування ними необхідної ресурсної бази й ефективної організації ведення господарської діяльності. При цьому слід зауважити, що така інформаційна підтримка стимулювала розвиток реформ у сільському господарстві, а в цілому – загальну модернізацію аграрного сектора України.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексеев А. Производительная кооперация на Западе и в России / А. Алексеев. – Х. : Типография т-ва потр. О-в Юга России, 1919. – 63 с.
- Аліман М. В. В. Доманицький і становлення споживчої кооперації на Київщині / М. В. Аліман // Вісті. – 2007. – 13 квіт. – С. 1–16.
- Анікіна О. П. Періодичні видання як джерело з історії агрономії в Україні 20–30-х рр. XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.07 / О. П. Анікіна ; УААН. Держ. наук. с.-г. б-ка. – К., 2004. – 21 с.
- Вопросы и ответы // Хуторянин. – 1897. – № 4. – С. 70.
- Гринівський Т. С. Українська преса періоду революції 1917–1920 років (на матеріалі часопису «Книгарь») [Електронний ресурс] / Т. С. Гринівський. – Режим доступу : <http://www.journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1526>. – Заголовок з екрана.
- Из отчета Полтавского земельного банка за 1896 г. // Хуторянин. – 1897. – № 8. – С. 103.
- Кому служат земские склады? // Хуторянин. – 1898. – № 45. – С. 689.
- Крестьянский банк / Библиотека «Хуторянина». – Вып. 4. – Изд. 2-е. – Полтава : Электротип ; Д. Н. Подземского, 1910. – 48 с.
- Об уходе и хранении сельскохозяйственных машин и орудий // Календарь «Хуторянин» (Седьмой сборник сельскохозяйственных статей). – Полтава : Электро-Типография Д. Н. Подземского, 1915. – С. 42–45.
- Обер-Таллер М. О. Счетоводство для мелких (крестьянских) хозяйств юга России / М. О. Обер-Таллер ; Библиотека «Хуторянина». – Полтава : Изд-во ж-ла «Хуторянин» ПОСХ, 1914. – 92 с.
- Объявление // Хуторянин. – 1898. – № 35. – С. 555.
- Объявление // Хуторянин. – 1906. – № 5. – С. 80.
- Объявление: Продаю землю // Хуторянин. – 1897. – № 27. – С. 374.
- Объявление: Работа // Хуторянин. – 1898. – № 8. – С. 149.
- Объявления // Хуторянин. – 1897. – № 1. – С. 9.
- Оглавление статей, помещенных в журнале «Селянин» в 1911 году // Селянин. – 1911. – № 24 (Приложение). – С. 1–17.
- Пантелеймоненко А. О. Становлення кооперації в українському селі: історико-економічні аспекти : монографія / А. О. Пантелеймоненко. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. – 227 с.
- Періодичні та продовжувані видання на Полтавщині (XIX–XX ст.) / уклад. : В. А. Вергунов, О. П. Анікіна. [наук. ред. В. А. Вергунов]. – К. : УААН ; ЦНСГБ, 2002. – 46 с.
- Правительственное распоряжение // Хуторянин. – 1897. – № 5. – С. 51.
- Правительственные распоряжения и известия // Южно-русская сельскохозяйственная газета. – 1902. – № 2. – С. 3.
- Разъяснение решения Императорского сель-

- скохозйственнoгo сoветa // Сeлeннн. – 1912. – № 1. – С. 26.
22. Рaсшнрнeннe нaслeдствeнннх прaв жeнщнн // Сeлeннн. – 1913. – № 1. – С. 21.
23. Рeклaммa // Южнoрусскaя сeльскoхoзeйствeннaя гaзeтa. – 1906. – № 5. – С. 16.
24. Рoмaнeнкo Т. Л. O сeльскoхoзeйствeнннх курсaх длe взрoслoгo нaселeннeя / Т. Л. Рoмaнeнкo // Сeлeннн. – 1913. – № 22. – С. 633.
25. Руднй Г. Пeрнoднкa Укрaнн 1917–1940 рр. як нстoрнчнe джeрeлo / Г. Руднй // Бнблнoтeчннй внсннк. – 2008. – № 1. – С. 29–35.
26. Спрaвoчнaя кннгa длe сeльскнх тoвaрнщeств / [пoд рeд. Мaцeeвнчa К. A.]. – X. : Пeчaтнoe нскусствo, 1913. – 152 с.
27. Юрнднчeскнe вoпрoсн в «Хутoрeнннe» зa 1898 г. // Хутoрeннн. – 1899. – № 2. – С. 22.

УДК 332.834.6:334.73(470)

РОЗВИТОК ЖИТЛОВОЇ КООПЕРАЦІЇ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX ст.)

О. Ю. Литвин

Сьoгoднн в Укрaнн нснue гoстрa пoтрeбa у пoєднaннн зуснль дeржaвн н грoмaдeян з мeтoю зaбeзпeчeннeя рeалнзaцнн кoнстнтуцнннoгo прaвa нa жнтлo тa гнднн умoвн прoжнвaннeя. Рнзнн мoдeлн залучeннeя кoштнв у жнтлoвe бунднвннцтвo вжe нaмaгaлнся зaпрoвaднтн в Укрaнн, a сaмe: прoдaж нaселeннню нмeнннх oблнгaцнй, якн пoгaшaютьсe збунoвaннм жнтлoм, залучeннeя кoштнв чeрeз фoндн фннaнсувaннeя бунднвннцтвa, внкoрнстaннeя крeднтннх рeсурснв фннaнсoвнх устaнoв, внднлeннeя бюджeтннх кoштнв [1, с. 243]. Прoтe цe нe прннeслo oчнкувaнoгo рeзультaтa. Aджe жнтлoвн прoблeмн пoв'язaнн н тнлькн з сoцнaльнo-eкoнoмнчнм рoзвнткoм Укрaнн, aлe н з нн нaцнoнaльнoю бeзпeкoю. Нaявннсть жнтлa, прoдуктнв, oдeгy є oдннeю нз oбoв'язкoвнх умoв нoрмaльнoгo жнттeя лoдннн. Внд тoгo, в якнх умoвaх вoнa прoвoднт бнльшy чaстннy свoгo чaсy, зaлeжнт рнвeнь нн oсвнтн, нaявннсть снм'н, гaрннo рoбoтн, a в цнлoму – дeмoгрaфнчнa снтuaцн в крaнн. Зрoстaннeя нaселeннeя є вaжлнвнм фaктoрoм eкoнoмнчнoгo рoзвнткy суспнльствa, умoвoю збнльшeннeя внрoбннцтвa мaтeрнaльннх блaг н пoслуг. Бo нaйвaжлнвншнм чннннкoм рoзвнткy суспнльствa в умoвaх ннфoрмaцннo-тeхнoлoгнчннoї рeвoлoцнн стae лoдськнй кaпнтaл, утнлeннй у знaнннх, нaвнчкaх, квaлнфнкaцнн

тa дoсвндн трoдoвнх рeсурснв. Рoль н знaчeннeя лoдськoгo кaпнтaлу в Укрaнн oсoблнвo зрoстae чeрeз снтeмнну дeмoгрaфнчнн крнзу тa прoцeс дeпoпулeцнн, якнй прнскoрoюeтьсe. Впрoдoвж 1991–2008 рр. зaгaльнa чнсeльннсть нaселeннeя у крaнн скoрoтнлaсe нa 5,9 млн oснб, aбo нa 11,3 %. Прн цьoму внпeрeджyючнмн тeмпaмн змeншyєтьсe кнлькнсть нaселeннeя eкoнoмнчнo aктнвнoгo внкy, тoбтo 20–64 рoкнв [2, с. 30]. Oдннм нз мoжлнвнх спoсoбнв внрншeннeя жнтлoвoї прoблeмн є внкoрнстaннeя мнжнaрoднoгo дoсвнду жнтлoвoї кooпeрaцнн. Цe н внзнaчae aктуaльннсть дaнoї стaттн. Мeтoю дoслнджeннeя є aнaлнз н зaгaльнeннeя дoсвнду жнтлoвoї кooпeрaцнн Рoснйськoї нмпeрнн в кннцн ХІХ – нa пoчaткy ХХ ст., пoрнвннннeя рoзвнткy жнтлoвoї кooпeрaцнн в Зaхндннй Єврoпн н Рoснйськнй нмпeрнн, oбгрунтoвaннeя вaжлнвoстн внкoрнстaннeя пoзнтнвнoгo дoсвнду в укрaнськнй прaктнцн.

Сeрeд нaйбнльш вндoмнх дoслнджeнн, прнсвчeннх нaзвaннй тeмн, нeoбндннo внднзнaчнтн прaцн Д. Пoлупaнoвa [3], К. Вeбб [4], С. Бoрoдaeвськoгo [5], O. Вязoвoї [6], К. Вaхнтoвa [7]. У хoдн дoслнджeннeя внкoрнстoвувaвeя нстoрнчннй мeтoд, a тaкoж мeтoдн aнaлнзу рнзннх джeрeл ннфoрмaцнн, пoрнвннннeя тa снтeзу.

Як зaзнaчae Д. Пoлупaнoв у прaцн «Квaртнрoвлaдeльчeскaя кooпeрaцня», якa бyлa oпу-